

SAXO OG GEOFFREY AF MONMOUTH

Af Lars Boje Mortensen

***Saxo and Geoffrey of Monmouth:** One of the most remarkable features of Saxo's *Gesta Danorum* (c. 1200) is the space he allots to describe the pre-Christian Danish past, about a third of the c. 600 modern pages. Already in the 1930s and 40s Danish scholars pointed to Geoffrey of Monmouth's *Historia regum Britannie* (1136-38) as a possible literary model for Saxo, not least because of his extended treatment of the pre-Christian British past. Since then the discussion about Saxo's knowledge of Geoffrey has abated, in spite of a proliferation of studies during the last three decades on the interpretation, textual history, and reception of Geoffrey's remarkable text. In the present article I offer a survey of Geoffrey's narrative with special emphasis on his interest in ancient Rome and British-Roman relations. Furthermore I want to show – on the basis of recent Galfridian scholarship – that it is highly probable that Saxo knew the text well and that he took it to be *historia* in the same sense as the early parts of his own book. The point cannot be proven, but I argue that neither can Geoffrey be ignored and that Saxo's possible knowledge of him must be taken into account, especially as a highly probable inspiration for Saxo's own variant of the “Roman model”.*

Tekstlandskabet

Tager man et vue ud over større nationalhistoriske værker fra det 12. århundrede – hvor genren fik en voldsom opblomstring – skiller Saxos værk sig først og fremmest ud pga af den omfattende plads der er viet til den tidlige historie. Vi kalder gerne ca. den første halvdel af værket for ‘sagnhistorie’ eller ‘hedenske myter’, mens tyske forskere mere neutralt vil betegne den som ‘Vorgeschichte’.¹ For Saxo var der ingen tvivl: dette var *historia* ligesom de senere dele af værket: “Nærværende værk lover nemlig ikke smukt klingende snak, men pålidelig oplysning om fortiden”.² Jeg skal ikke her direkte diskutere eventuelle forskelle i den status Saxo og hans samtidi-

---

¹ Kersken 1995 præsenterer en storstilet sammenligning af middelalderlige nationalhistorier, bl.a. med beregninger af hvor meget henholdsvis Vorgeschichte, Vergangenheitsgeschichte og Zeitgeschichte fylder; se bl.a. tabellen s. 866.

² Saxo, *Gesta Danorum*, Praefatio 1,3, (oversættelse P. Zeeberg): “... presens opus non nugacem sermonis luculentiam, sed fidelem uetustatis notitiam pollicetur.”

---

ge tillagde beretningen om den fjerne fortid i forhold til den nærmere,³ men følger vi Saxos begreber og kronologi, går der et ret tydeligt skel mellem den hedenske og den kristne del af Danmarkshistorien (i løbet af 8. og 9. bog). To af hovedtemaerne i bogen er uafhængigheden af det (tysk-)romerske rige og kristningen af danerne. Disse to temaer kunne dog sagtens være blevet gennemspillet grundigt, og vel på mange måder mere effektivt, uden den kolossale 'forhistorie'. Dens funktion i helheden er et omfattende problemkompleks – her vil jeg blot se på et enkelt aspekt og rejse spørgsmålet om de *litteraturhistoriske forudsætninger* for heroiseringen og monumentaliseringen af den fjerne fortid.

Karsten Friis-Jensen har gennem sine talrige Saxostudier i løbet af de sidste mere end 30 år kortlagt det tekstlandskab Saxo befandt sig i, på helt afgørende vis. Han har i detaljer påvist det romersk-poetiske og middelalderligt-poetologiske grundlag for Saxos digte i 'forhistorien' og forsynet forskningen med et meget fastere greb om Saxos tekstlige dialog med romerske, patristiske og middelalderlige værker. Også betydningen af de klassiske og senantikke historiografiske værker som Valerius Maximus, Justin, Curtius Rufus m.fl. for Saxos historiske vision og lærdom har været genstand for en række forbilledlige studier fra hans hånd. Når Saxo – som flere af hans historikerkolleger fra perioden – begynder værket med at konstatere at andre nationer (*cetere nationes*) får stolthed og fornøjelse (vi ville sige identitet og underholdning) af at kunne læse om forfædrenes bedrifter, véd vi nu at Saxo allerede her begynder imitationen af romerne: som romerne har deres bog (bøger), således skal danerne nu have deres.⁴

Romerne gav også inspiration til at beskrive den heroiske tid før kristningen af imperiet, og de romerske forfattere viste tydeligt hvor meget visdom og eksemplarisk opførsel der kunne hentes frem fra en førkristen epoke – den var en uadskillelig del af det monumentale sprog den blev udtrykt i. Men hvor direkte Saxo end begav sig i dialog med romerne, så gik hans vej til dem via moderne skoler, lærere, forfattere og litterære strømninger. De 'andre nationer' han nævner i forordet, må også være de samtidige statsfolk som netop kom så talrigt til orde i en række nationalhistoriske værker i det 12. århundrede. Med sin meget distante forfatterstemme og sine strenge krav om ikke at citere direkte, undgår Saxo helt at henvise til historikere fra det 12. århundrede. Som bekendt nævner han Beda, Paulus Diaconus og Dudo, men her har vi at gøre med forfattere som skrev henholdsvis 450, 400 og 200 år før Saxo. Incitamentet for Absalon og de lærde kanniker i Lund,

---

³ Jeg har forsøgt nærmere at indkredse nogle forskelle og hvordan de kan forliges med forståelsen af det hele som *historia* i Mortensen 2006 & Mortensen under udgivelse.

⁴ Den sidste pointe i Friis-Jensen 2004. Blandt mange andre studier i tekst- og boglandskabet skal her nævnes Friis-Jensen 1975, 1987, 1992, 1999.

som Saxo og Sven Aggesen, til at få danskernes fortid beskrevet i evige pergamentsbøger kom hverken fra romerne eller fra Dudo; herfra kom der en række modeller for sproglig og litterær teknik, men det mest tungtvejende motiv må være kommet med ønsket om at den danske statsdannelse skulle have en dåbsattest i konkurrence med den vældige skov af nationale og lokale krøniker som voksede frem i det 12. århundrede i det tyske, franske og engelske kulturområde.

Adam af Bremens bispekrønike fra ca. 1070 var en af de vigtigste moderne tekster at gå i dialog med for at give et rigere og mere dansk billede af missionsprocessen, men det kan kun på negativ vis have hjulpet Saxo på vej mod sin vision om den store heroiserede hedenske 'forhistorie'. Et mere positivt forbillede blev nævnt allerede af Ellen Jørgensen, nemlig Geoffrey af Monmouths *Historia regum Britannie* (ca. 1136-38):⁵

Sagnhistorien fylder de 9 første Bøger – næsten halvdelen af Værket. Vel henvend tresindstyve Konger fører Saxe frem, nidkær for Danmarks Ære, og til Kongerækken heftes det brogede Sagnstof. Man maa tænke paa "Historia regum Britannie", som Geoffrey af Monmouth skrev ved Midten af det 12. Aarhundrede, et skrift fuldt af Æventyr og Elskov og Kamp, alt i en patetisk, retorisk Stil. Det kan ikke bevises, at Saxe har kendt "Historia regum Britannie" eller hørt om Værket – skønt Ideer løb på rappe Fødder i de Tider, og Geoffreys Bog blev hastigt udbredt, halvhundrede Manuscripter fra det 12. Aarhundrede er bevarede den Dag i Dag – men et Slægtskab er der mellem de to Værker, udsprungne som de er af samme Lyst til det underfulde og romantiske og samme Trang til at fremtrylle en heroisk Fortid.

Nogle år senere udgav Niels Lukman en artikel med titlen "Saxos Kendskab til Galfred af Monmouth",⁶ hvori han påviser at abbed Wilhelms kongerække fra 1194 indeholder en henvisning til den danske sagnkonge Eskil som kæmpede sammen med briternes kong Arthur; dermed kendte kredsen omkring Valdemarerne og Absalon sikkert til Geoffrey på det tidspunkt, altså også Saxo – ifølge Lukmans ræsonnement. Herefter gøres der opmærksom på at Geoffrey var det eneste forbillede for en lang sammenhængende sagnhistorie – utvivlsomt en væsentlig inspiration for Saxo. Dette samles også op af Oluf Friis hans litteraturhistorie, hvor han ligesom Jørgensen taler om den fælles romantiske forherligelse af folkets heroiske fortid og om Saxos lyst til at kappes med Geoffrey.⁷ Siden har spørgsmålet om forholdet mellem Geoffrey og Saxo i praksis ligget stille, selv om der nu er et over et halvt

---

⁵ Jørgensen 1931, 42.

⁶ Lukman 1942-44; tak til Karsten Friis-Jensen for at henlede min opmærksom på den.

⁷ Friis 1945, 73.

århundredes forskning i Saxo, Geoffrey og det 12. århundredes renæssance at trække på.⁸ Her skal jeg give nogle hovedpunkter i synet på Geoffrey idag og overveje nogle signifikante ligheder og forskelle mellem de to historikere.

Historia regum Britannie

Geoffrey af Monmouth (ca. 1090/1100-1155) var verdensgejtlig ligesom Saxo (efter al sandsynlighed) – og en lang række andre betydningsfulde historikere i det 12. århundrede.⁹ Han stammede fra det sydlige Wales (Monmouth) og blev mod slutningen af sin karriere også biskop dér (1152, St Asaph, nordlige Wales). Størstedelen af sit aktive liv tilbragte han dog formentlig som kannik og lærer i Oxford. Her deltog han i det meget betydningsfulde intellektuelle liv med korte forbindelslinjer til aristokratiet som udspillede sig særligt ved lærdomssæderne i Oxford og Lincoln, og blandt hans interessefæller var biskoppen af Lincoln, Alexander, og ærke diakonen Walter af Oxford. Geffreys første kendte værk, *Prophetia Merlini* (1135), er dediceret til Alexander, og Walter optræder på en spektakulær plads i forordet til *Historia regum Britannie* (udgivet mellem 1136 og 1138):¹⁰

Talia michi et de talibus multociens cogitanti optulit Walterus Oxinefordensis archidiaconus, uir in oratoria arte atque in exoticis historiis eruditus, quendam Britannici sermonis librum uetustissimum qui a Bruto primo rege Britonum usque ad Cadualadrum filium Caduallonis actus omnium continue et ex ordine perpulcris orationibus proponebat.

(Mens jeg var fordybet i den slags overvejelser [om manglen på beretninger om de gamle britiske konger] fik jeg stillet en meget gammel bog, skrevet på britisk [walisisk], til rådighed af Walter, ærke diakon i Oxford og lærd i veltalenhed og i fremmedartet historisk litteratur. Denne bog gav en sammenhængende, kronologisk og smukt komponeret fremstilling af alle kongernes bedrifter fra Brutus, briternes første konge, helt frem til Cadwallader, søn af Cadwallo.)

Det er denne bog som Geoffrey nu har oversat! Samtidig med Geoffrey, i 1120erne og 1130erne, blev der udarbejdet to store krøniker om Englands historie, nemlig af den store 12. århundredes humanistiske lærde William af Malmesbury og af Henry Huntingdon. I sin epilog markerer Geoffrey direkte overfor dem hvilken betydning hans håndskriftsfund har:¹¹

---

⁸ Geoffrey nævnes på samme måde som hos Friis kort af Kværndrup 1984, 286 og 1999, 63 & Riis 2006, 78.

⁹ En god og veldokumenteret oversigt over Geffreys liv og virke findes hos Curley 1994, 1-6.

¹⁰ § 2; jeg citerer efter Wright's udgave (1984).

¹¹ § 208.

Reges autem eorum qui ab illo tempore in Gualii successerunt Karadoco Lancarbanensi contemporaneo meo in materia scribendi permitto, reges uero Saxonum Willelmo Malmesbariensi et Henrico Huntingdonensi; quos de regibus Britonum tacere iubeo cum non habeant librum istum Britannici sermonis quem Gualterus Oxenefordensis archidiaconus ex Britannia aduexit, quem de hystoria eorum ueraciter editum in honore predictorum principum hoc modo in Latinum sermonum transferre curauit.

(Jeg overlader til min jævnaldrende Caradoc af Llancarfan at udarbejde beretningen om de konger som fulgte herefter i Wales, og til William af Malmesbury og Henry af Huntingdon at skrive om saksernes konger. Men jeg må bede dem om at afholde sig fra at udtale sig om briternes konger da de ikke er i besiddelse af den bog på det britiske sprog som Walter, ærke diakon i Oxford, bragte med sig fra Britannia [Wales]. Det er denne bog med sandfærdige beretninger om disse fyrster jeg har oversat til latin for deres ære.)

Geoffrey fremturer med andre ord i at have privilegeret adgang til en meget stor del af øens historie, nemlig helt fra den blev befolket frem til saksernes erobring i 400-500-tallet som det er beskrevet hos Beda og gennemarbejdet på ny af William og Henry (på baggrund især af Beda og *Den Angelsaksiske Krønike*, skrevet på oldengelsk i flere versioner mellem ca. 900 og 1200). Geoffreys historie slutter ganske vist først i 689, og han kommer med en antydning af det først var under Athelstan (i 900-tallet) at den angelsaksiske dominans over øen var fuldendt – stik imod den almindelige opfattelse og den herskende positive vurdering af de rettroende saksiske kongedømmer i 600-tallet som Beda havde beskrevet så formfuldendt.

Historia regum Britannie udfolder en mægtig og meget afvekslende historie på ca. 200 moderne tryksider,¹² – dog altså kun omkring en tredjedel af Saxos enorme værk. Det er formentlig ikke inddelt i bøger fra forfatterens hånd, for håndskrifterne opviser både en kontinuerlig tekst og alle mulige variationer af boginddelinger.¹³ Der henvises normalt blot til fortløbende paragraffer,¹⁴ men det kan være nyttigt i en oversigt at henvise til nogle hoveddele. Her henholder jeg mig til Pählers strukturanalyse, som lader værket falde i en indledning og i 10 hoveddele:¹⁵

---

¹² ca. 150 i Wrights meget komprimerede sats, 230 i Farals mere normale.

¹³ Rigt dokumenteret af Crick 1991.

¹⁴ Som både hos Faral og Wright der følger samme system med ialt 208 paragraffer.

¹⁵ Pähler 1958, 108-125 og skemaet s. 161-166. En anden mulighed er den engelske standardoversættelse ved Thorpe 1966 som er delt op i 8 kapitler, en inddeling der også bruges af Crick 1991, 6-8.

1. Brutus
2. Trojanernes rejser
3. Trojanerne lander i Britannien og slår sig ned – riget vokser og be-fæstes
4. Den romerske erobring af øen
5. Udvidelsen af det britiske rige
6. Angreb fra fremmede folkeslag, nedgangstid for riget
7. Merlins profetier
8. Ny opgangstid for riget
9. Arthur
10. Det britiske riges endelige fald

Endnu enklere kan det gøres i tre hovedafsnit som hos Curley: 1. Indledning og ‘ikke-Arthur-relateret’ stof. 2. Merlins profetier. 3. Arthur og hans efterfølgere.¹⁶ Men det er noget misvisende idet det første afsnit fylder over halvdelen, og betegnelsen ‘ikke-Arthur-relateret’ stof er symptomatisk for meget anglo-amerikansk forskning, helt fokuseret som den er på Arthurfigu-ren der skulle blive så litteraturhistorisk vigtig efter Geoffrey. Arthur udgør bestemt kulminationen på det britiske rige – vel at mærke *efter* angelsakser-nes indvandring til øen, men som vi skal se, er romerne nok så vigtige for bedømmelsen af Geoffreys historiske vision.

1. Efter indledningen med dedikationer og en panegyrisk landsbeskrivel-se (§ 1-5) følger beretningen om Brutus – den eponyme kulturhelt på linje med bøhmernes Bohemus og danernes Dan. Historien lægger ud med at for-klare hvordan Aeneas var kommet som flygtning fra Troja og havde grund-lagt sit dynasti med sin latinske hustru, Lavinia. Brutus (§ 6-15) var søn af Silvius, Aeneas’s barnebarn, og en niece af Lavinia, og handlingen sættes så igang af en profeti: Brutus er dømt til at dræbe sin egen far. Det sker som følge af en jagtulykke da han er 15 år gammel, hvorefter han må gå i eksil. I Grækenland møder han en anden gruppe trojanere, efterkommere af Hele-nos, som holdes nede af en græske konge. Brutus viser sig som den mægtige hærfører, befrier trojanerne og bliver gift med den slagne græske konges datter.

2. Tilknytningen til Æneiden er meget tydelig, og Brutus’ efterkommere er ligesom Aeneas’ i hovedsagen trojanere, men blandet op med både latine-re og grækere. Inspirationen fra Vergil bliver endnu tydeligere i næste ho-vedafsnit, hvor trojanerne under Brutus’ forbilledlige ledelse sejler afsted

---

¹⁶ Curley 1994, kapitel to, tre og fire.

for at finde et sted at slå sig ned (§ 16-20). På øen Leogetia opsøger Brutus et Dianatempel og gudinden lover ham at han skal finde sit hjem for trojanerne på den dejlige ø Albion. Efter en række kampe i Gallien når de frem til deres nye hjem.

3. Britannien er i forvejen kun beboet af kæmper; forestillingen om den tidlige spredning af de bibelske kæmpeslægter over jorden havde almen tilslutning, også hos Saxo og hans samtidige, den norske historiker Theodoricus Monachus, finder vi den. Dette tredje afsnit om kampen mod kæmperne, bebyggelsen, kultivering og de første mange kongeslægter strækker sig i Geoffreys kronologi over mere end tusind år, fra tiden hvor Eli var dommer i Israel frem til Caesars erobring af øen. Denne store del (§ 21-53) behandler det britiske kongedømmes første storhedstid. Allerede før Romulus og Remus får briterne, dvs. én slags trojanere, indflydelse på romerne, dvs. en anden slags trojanere: Kong Ebraucus sender alle sine 29 døtre til Rom, hvor de blev gift med Siluius Albas sønner, som de latinske og sabinske piger ikke ville have (§ 27). Et af de kendte højdepunkter i denne del er historien om kong Leir og hans tre døtre. Den yngste, Cordelia, er den ærligste, og på farens spørgsmål om hvor højt hun elsker ham, svarer hun at hun ikke kan værdsætte ham højere end det han er værd – altså det han besidder (§ 31 *Etenim quantum habes tantum uales tantumque te diligo*). Det er i realiteten hvad hendes to storesøstre også mener, men de har i deres svar smurt tykt på om hvor hengivne de er deres far, så han har givet dem en del af riget i medgift. Cordelia får ingenting, men bliver gift med frankerkongen, og da storesøstre og deres mænd afsætter Leir, er det kun Cordelia han i sin fattigdom kan stole på – og hun hjælper ham tilbage på tronen.

Andre skikkelser der rager op, er Belinus og Brennius, sønner af den britiske parallel til Frode Fredegod, Dunvallo, som udsteder love, skaber fred og får bugt med røveri. Belinus og Brennius er først rivaler og udkæmper en borgerkrig, men bliver forenet og påbegynder med samlet styrke erobningskrige på kontinentet. Det fører dem helt til Rom, som de indtager (den erobring vi kender som gallerstormen i 390 f.v.t.). Flere herskere følger efter og i denne lange periode bliver briternes rige ikke alene en værdig rival til verdensmagten Rom, men samtidig foregår der en civiliseringsproces på hele øen med anlæggelse af byer, helligdomme og veje, beboerne lever under gode love og – i det store hele – under gode herskere.

4. Da Julius Cæsar i begyndelsen af det næste hovedafsnit (54-77) står og skuer over mod Britannien, hører han om øens historie og udbryder: “Ved Hercules! Vi romere og briterne stammer fra den samme slægt, for vi kommer begge fra trojanerne!” Erobringen er vanskelig, og det er egentlig kun ved intern britisk uenighed at Cæsar, som en slags opmand, kan gennemføre den romerske besættelse. Briterne bliver dog en lydstat med egen konge, og

under Augustus bliver det Cymbelinus, som er opdraget i Rom og oplært i romersk våbenbrug. Geoffrey noterer, ligesom Saxo, at det var på denne tid Kristus blev født.¹⁷

Romaniseringen af Britannien i den følgende periode indebærer både ny modstand og nye romerske ekspeditioner under Claudius, Vespasian og senere Severus, som bygger sin mur (Hadrian optræder ikke hos Geoffrey). Briterne bliver også kristnet under kong Lucius som ifølge Geoffrey dør i 156 e.v.t. – ét ud af tre årstal i hele værket. Hans far Coilus er opdraget i Rom, og Lucius ønsker et endnu bedre eftermæle og beder derfor paven om dåb og om at sende missionærer til Britannien. Geoffrey gør ikke det store ud af denne omvæltning (og henviser til Gildas' prædiken om Englands forfald (6. årh.) for flere detaljer), men det er bemærkelsesværdigt at han lader kristningen foregå på den britiske konges initiativ. Han forklarer ydermere hvordan den romerske hedenske religion var velorganiseret i landet, og at man blot gjorde de 28 flaminer til biskopper og de 3 ærkeflaminer til ærkebiskopper! På den måde bliver Britannien til det første land med officiel organisering og accept af kristendommen. Som en del af Romerriget undgår Britannien dog ikke kristenforfølgelserne under Diocletian – som er så effektive at den kristne tro nærmest helt forsvinder fra øen. Britannien får ved denne lejlighed sin 'protomartyr' Albanus. En undertekst i dette 'romaniseringskapitel' er den kulturgeografiske forklaring af stedsnavne m.m. – på samme måde som man finder det over hele værket. Den britiske kultur fremstilles på denne måde som en kontinuerlig blanding af noget hjemmegroet, som egentlig er trojansk/romersk, og noget romersk, som egentlig er dybt præget af britisk blod og kampgejst. Denne kombination bliver endnu tydeligere i næste afsnit.

5. Med det konstantinske dynasti bliver det nærmest umuligt at skelne mellem romersk og britisk (78-88). General Constantius er blevet sendt til Britannien for at slå et oprør ned, gifter sig med den lokale prinsesse, den skønne Helene, som føder sønnen Konstantin. Samtidig lever Rom under kejser Maxentius' misregimente, hvilket fører til en exodus af senatorer til Konstantins hof i Britannien. Han påtager sig romernes sag, erobrer Rom og bliver verdenshersker. Som følge af interne forviklinger i Britannien bliver den romerske senator Maximianus senere inviteret til at blive gift med datteren af den lokale konge og at overtage kongeriget (Konstantins død hører vi ikke om). Hans mægtige krigsstyrke og ekspansionstrang går nu ud over Frankeriget, og særlig over Bretagne (Armorica), og han giver nu dette til Conan, som har været en besværligt modstander i Britannien. Der bliver

---

¹⁷ § 64: "In diebus illis natus est dominus noster Iesus Christus cuius precioso sanguine redemptum est humanum genus quod anteacto tempore demonum cathena obligabatur."

organiseret en hel folkeflytning til Bretagne, som nu skal være som et “andet Britannien” (§ 87... *et erit hec altera Britannia et eam ex genere nostro expulsis indigenis repleamus*). Forbindelsen mellem de “to britannier” er et vigtigt tema i resten af bogen. Maximianus erobrer resten af Gallien og Germanien og sidder med sine styrker i Trier. Dette er et territorialt højdepunkt for det britiske rige, men det er selv stort set tømt for kampduelige mænd og ligger åbent for angreb. Her begynder nedgangstiden.

6. Maximianus’ efterfølgere formår ikke at holde invaderende folkeslag ude, og romerne beslutter nu at de ikke kan bruge ressourcer på at hjælpe briterne længere. Hermed bliver riget bytte for sakserne (§ 89-108). Først søges der hjælp i det andet Britannien, hvorfra hentes Konstantin II, som med en britisk prinsesse får tre sønner – typisk for historien en god blanding af romersk og britisk, Constans, Ambrosius og Utherpendragon. På dette tidspunkt blander høvdingen Vortigern sig i det dynastiske spil. Han bliver indbegrebet af den dårlige konge som bringer riget til et nulpunkt hvorfra kontrasten til den efterfølgende storhedstid under Arthur bliver desto stærkere. Først får Vortigern indsat den svage Constans som konge, men overtager selv kongeværdigheden, mens Ambrosius og Utherpendragon må gå i landflygtighed i det andet Britannien. Vortigern presses af picterne fra nord og hans tanker plages af de to brødres mulige tilbagekomst fra den anden side af kanalen. Han tager derfor venligt imod de første sakserne som lander på øen, Hengist og Horsa, da det tydeligvis drejer sig et kampdueligt folk. Han bruger dem som hjælpetropper, lader dem invitere flere landsmænd til øen, giver dem landskaber m.m. – og til sidst gifter han sig også med en saksisk prinsesse, selv om de er hedninge.

Man ser her igen hvordan Geoffrey får givet briterne den aktive rolle – selv om det denne gang sættes i værk af en kritisabel hersker: de inviterer af egen fri vilje sakserne til at få mere og mere fodfæste. De britiske stormænd lader ikke dette ske uden modstand og gør Vortigerns søn Vortimer til konge. Denne driver sakserne tilbage med en vis succes, men forgiftes af Renwein, Vortigerns saksiske dronning. Vortigern lader nu sakserne møde op igen i større antal, men de planlægger helt at overtage magten, og ved en list forretter de et blodbad på de britiske ledere, og Vortigern må flygte til Wales, mens sakserne sætter sig i besiddelse af alle de store byer og forter. I desperation tilkalder Vortigern sine troldmænd, som giver ham det råd at han skal bygge et uindtageligt tårn som han kan gemme sig i, når sakserne har overtaget alt andet. Han sætter gang i byggeriet, men tårnets fundament bliver ved med at skride. Han får det råd at han skal finde en dreng uden fader – kun han kan redde byggeriet. Denne dreng viser sig at være Merlin. Hans mor fortæller at hun er blevet befrugtet af en legemsløs mand som kom til hende og forsvandt i den blå luft.

7. På dette punkt afbryder Geoffrey sig selv og forklarer at mange har presset ham til at offentliggøre Merlins profetier (og vi ved at de cirkulerede separat i 1135),¹⁸ men nu vil han indsætte dem her (§ 109-117). Denne jomfrufødte frelser kommer på et tidspunkt i beretningen hvor det britiske rige nærmest er ophørt med at eksistere, og kristendommen er trængt voldsomt tilbage. Der skal ikke gås nærmere ind på denne vanskelige og omdiskuterede del af teksten med dens rige dyresymbolik og stærkt ladede bibelske stil, men der er i hvert fald enighed om at Merlins profetier til Vortigern kan deles i tre dele:¹⁹ Den første del indeholder profetier om den tid som behandles i resten af Geoffreys bog – altså profetier som er direkte intertekstuelle kunne man sige. Den næste del peger frem mod perioden mellem bogens slutning og Geoffreys samtid, nemlig frem til *Leo iusticie*, ‘retfærdighedens løve’, som sigter til Henrik I (1100-1135). Den sidste og længste del drejer sig om en fjernere og vagere fremtid. Udover den bibelske undertekst, er profetierne også tydeligt inspireret af Æneidens profeti om Romerrigets kommende storhedstid i 6. sang. På samme måde som Vergil formår Geoffrey altså at tale om begivenheder i sin samtid (ikke mindst om normannerne) i et værk som formelt set kun er en beretning om en fjern fortid.

8. I dette afsnit (§ 118-142) indledes nu den opgangstid som skal kulminere under Arthur. Merlin har flere nyheder til Vortigern, nemlig at brødrene Ambrosius og Utherpendragon netop nu er på vej fra det ‘lille’ Britannien, og at Vortigern vil omkomme. Ambrosius viser sig som en stor hærfører og samler mange mænd om sig. De brænder Vortigern inde i hans tårn, og fører derefter krig mod saksernes leder Hengist. Det ender godt for briterne, og i denne konflikt lægger Geoffrey vægt på at det er et opgør mellem kristne og hedninge.

Da Ambrosius har vundet begynder han fra sit sæde i York genopbygningsarbejdet, ikke mindst af de hensygnende kirkelige institutioner. Som kronen på værket vil han rejse et monument for de britiske ledere som blev hugget ned ved list af Hengist. Det kommer der en utraditionel løsning på, for Ambrosius bliver anbefalet at få råd fra Merlin. Han foreslår at man transporterer “kæmpernes kreds” (*chorea gigantum*) fra bjerget Killaraus i Irland til Britannien. Det blev i sin tid bragt fra Afrika af kæmper, og alle stenene i monumentet har helbredende virkninger, forklarer Merlin. Med en hær tager profeten til Irland for at hente monumentet, som ikke lader sig rokke ved almindelig kraft. Men med en smart teknik, som Geoffrey ikke afslører, udfører Merlin det umulige og genrejser på samme måde monumentet i Britannien, i nærheden af Salisbury (Stonehenge).

---

¹⁸ Curley 1994, 49.

¹⁹ Curley 1994, 52.

Ambrosius bliver derefter udsat for modstand fra Saksen og fra Irland, og det lykkes fjenderne at forgifte ham. Han efterfølges af sin bror Utherpendragon, som udfører flere militære bedrifter mod sakserne. Hans vigtigste erobring skal dog vise sig at blive Britanniens skønneste kvinde Ygerna. Det er dog ikke nogen let sejr, for hun er gift og bliver holdt i en uigennemtrængelig fæstning. Kun Merlin kan hjælpe kongen i hans lidenskab, og han giver ham et trylledrik som får ham til at ligne Gorlois, Ygernas mand, på en prik. På denne måde får han adgang til hende, og de undfanger denne elskovsnat Arthur. Utherpendragons hær vinder senere over Gorlois, og han bliver nu i sin egen skikkelse Ygernas mand. På kongens gamle dage udnytter sakserne hans svækkelse men må igen strække våben for ham. Dog har de held med at forgifte ham, ligesom de tidligere havde gjort med hans bror Ambrosius, og riget befinder sig igen i en farlig situation.

9. Vi er nu nået til den største krigerkonge, Arthur, der samtidig er en sofistikeret fredsfyrste (143-178). Vi får først en beskrivelse af den 15-årige konges mod og storsindethed (*uirtus, largitas*) som skaffede ham anseelse (*gratia*) overalt. Derefter fortælles det hvordan han sammen med Armoricas konge Hoel i en række slag gør op med sakserne, som havde fattet nyt håb ved Utherpendragons død. Det berettes hvordan Arthur i en kritisk situation bliver ikklædt sine fantastiske våben, bl.a. et skjold med billede af Maria, sværdet Caliburn osv. Ene mand vender han krigslykken i denne mundering. Også pictere og skotter må anerkende Arthurs overhøjhed. Geoffrey giver os en lille pause fra krigstummelen for at fortælle om Arthurs genrejsning af Yorks kirker, som hedningene havde brændt, og om hans giftermål med Guinevere, den smukkeste kvinde på øen og af romersk afstamning. Herefter følger erobringstogter til Irland og Island.

Arthurs navn er nu så stort at riddere flokkes til ham alle vegne fra. Geoffrey skriver at han nu var i Britannien tolv år i træk, hvor der herskede fred på øen. (Denne 'tomme' periode i hans regering skulle blive udnyttet af Chrétien de Troyes og andre i de franske versromaner om ridderne ved Arthurs hof – her var en oplagt 'narrativ' åbning for at digte nye eventyr.)²⁰ Efter i en lang kampagne også at have underlagt sig hele Frankrig beslutter Arthur at holde en stor rigsdag. Geoffrey lægger denne i sin favoritby Caerleon-on-Usk i det sydlige Wales (*Urbs legionum*), som på Geoffreys tid udmærkede sig ved romerske ruiner.²¹ Festbeskrivelsen er noget af det mest farverige i bogen – der opregnes deltagere, udmales kostumer, musik, festlege m.m. Det er et tydeligt markeret punkt i hele fortællingen, som dog straks afløses af noget endnu mere betydningsfuldt. Til festen ankommer

---

²⁰ Green 2002, 174 & 192.

²¹ Curley 1994, 84-85.

sendebud fra den romerske hersker (*rei publice procurator*) Lucius, som kræver Arthurs underkastelse under Rom.

Den sidste halvdel af kapitlet om Arthur (ca. 20 sider) optages af mødet mellem de to supermagter, som kulminerer i slaget ved Saussy i Frankrig (*Sessia*, identifikationen er omdiskuteret). Det er som om det er to verdensdele der udkæmper et slag, så store og mangeartede er hærenes sammensætning. En tydelig henvisning til aktuelle begivenheder er de mange hærførere hos romerne med østligt-klingende navne som (§ 163) *Aliphatima rex Hispanie*, *Bolcus rex Medorum* osv. Den samtidige læser må her have fået klare associationer om korstog, om kampen mellem vest og øst, og om Arthur som korsfarer. Arthur vinder til sidst slaget og er klar til at gå imod Rom, men bliver kaldt tilbage til Britannien, hvor hans statholder Mordred gør åbenlyst oprør ved at lade sig krone og at leve sammen med Guinevere. Katastrofens omfang understreges af at Geoffrey igen selv afbryder sin fortælling og siger at han ikke vil sige noget nærmere om Guineveres utroskab, men blot om kampen mellem Arthur og Mordred, sådan som han fandt det i den omtalte britiske bog, og som han har hørt det fra den kyndige Walter af Oxford. Vi får dog at vide at Guinevere trækker sig tilbage i et nonnekloster. I det store slag falder Mordred, men hans mænd giver sig ikke uden videre, og til sidst får Arthur et dødeligt sår. Han overgiver kronen til sin fætter Konstantin og bliver fragtet over til øen Avalon for at hans sår kan blive behandlet. Dette sker i året 542. Det er et andet af Geoffreys effektive narrative tricks at vi aldrig får at vide om Arthur faktisk døde – igen en glimrende åbning for senere tildigtninger.

10. Arthurs verdensrige går i opløsning, og Britannien bliver igen skueplads for interne konflikter, mellem briterne indbyrdes og med sakserne som straks vinder indflydelse igen. Den dominerende figur i det afsluttende afsnit er briterkongen Cadwallo, som på et tidspunkt må flygte fra øen, for at komme tilbage til sin værdighed med hjælp fra Armoricas hersker, Salomon. Cadwallo holder fast på kongeværdigheden og dør af alderdom. Hans søn Cadwallader overtager tronen, men han bliver syg og briterne kommer igen i indbyrdes kamp. Da øen også hjemses af en pest, bliver det enden på briternes herredømme. Cadwallader får et syn om at han skal forlade øen og tage til Rom, og da man har konsulteret orakelbøgerne (herunder Merlins profetier), er beslutningen klar. Cadwallader dør efter et fromt liv i Rom i 689. Britannien er næsten mennesketomt efter pesten, men bliver befolket af sakserne og anglere, og de få briter der er tilbage, bliver nu kaldt walisere. Geoffrey tildeler her til sidst faktisk sakserne en positiv rolle – de kan enes, bygger byer og dyrker markerne. Men signifikant nok er det igen ved egen (og guddommelig) beslutning at briterne lader dem komme til.

Status og reception

Geoffreys fantasifulde og velkomponerede værk skabte med det samme stor opmærksomhed, og har været kilde til inspiration og kritik lige siden. I England har man traditionelt karakteriseret det som 'pseudo-historie', et meget negativt ladet begreb: Geoffrey lader som om han er historiker, selv om han tydeligvis har fundet på det meste selv (en kritik der allerede findes hos en enkelt forfatter i slutningen af et 12. årh.). Andre har direkte ment at Geoffrey laver en parodi på historieskrivning. Men i de senere årtier er debatten blevet bedre funderet både på grund af ny forskning i fiktionsbegrebet og i den middelalderlige reception af værket.²² På et overordnet plan synes der at være en vis enighed om at værket ikke kan karakteriseres som fiktion i nogen teknisk forstand. Det vil sige at Geoffrey ikke arbejder ud fra en underforstået kontrakt med et bestemt publikum, gennem hvilken man er enige om at lade som om hændelserne har fundet sted, selv om alle godt véd at de ikke har. Eksistensen af en sådan 'kontrakt' er forholdsvis let at dokumentere i anden halvdel af det 12. årh. i de ridderromaner som skrives med udgangspunkt i Geoffrey (og særligt efter den fransksprogede gendigtning af *Historia regum Britannie*, *Waces Roman de Brut*, 1155), men efter hvad vi ved om Geoffreys patroner og publikum, er der ingen grund til at antage at de ikke skulle opfatte det som historie (ligesom Saxos sagnhistorie).

At Geoffrey selv er myteskaber, er en anden ting – selv om han nok ligesom Saxo snarere vil have set sig selv som den bedst udstyrede organisator af et mægtigt fortællestof.²³ Hans leg med at han bare har oversat en gammel bog på britisk, har nok kunnet give anledning til lærd spekulation. Fx er hans citater fra romerske digtere (Juvenal, Lukan m.fl.), samt hans viderekopiering af Æneiden noget man kunne undre sig over – var disse elementer virkelig tilstede i den britiske bog? Også hans besværgelse om hans viden om kampen mellem Arthur og Mordred, nemlig at historien både findes i den britiske bog, og at han har hørt det fra Walter, viser at han er på en glidbane i forhold til sin egen påstand om bare at være oversætter af bogen. Men det er måske nok en lidt moderne betragtning, og i middelalderen var der ingen bibliografiske hjælpemidler som kunne afkræfte tilstedeværelsen af bogen. Et rimeligt synspunkt er at Walter af Oxford har haft et hæfte med navnelister evt. mere som var på britisk (walisisk), og at der således har været et (tyndt) skriftligt udgangspunkt, og Geoffrey altså ikke lyver fuldstæn-

---

²² Særligt Crick 1989, 1991 & 1992, Otter 1996 & 2005, Green 2002. Særligt sidstnævntes analyse (s. 168-87) af receptionen af Geoffrey i det 12. årh. og hans histories status i forhold til den brug der blev gjort af arthurstoffet bagefter, finder jeg overbevisende.

²³ Hvordan vi nærmere skal forestille os en sådan 'myteskabende' instans har jeg forsøgt at belyse i Mortensen 2006.

digt her.²⁴ Men hvorom alting er, så er det ikke noget som har bekymret Geoffreys patroner og primære publikum. Vi ved at han blev læst og brugt som historiker – dette var et seriøst foretagende, omend fuldt af underholdende optrin.

Men hvori ligger så det seriøse budskab? Det er i hvert fald ukontroversielt at fastslå at *Historia regum Britannie* er et symptom på den samme historiske situation som bliver bearbejdet i William af Malmesburys og Henry af Huntingdons stort anlagte forsøg på at beskrive øens historie: to generationer efter slaget ved Hastings og med fransktalende normannere på de fleste af rigets førende poster, var der god grund til at spørge sig selv om dynastiets legitimitet og rolle i det store historiske billede. Der var et akut behov for 'Vergangenheitsbewältigung'. Intellektuelle måtte stille spørgsmålet om kulturel identitet: hvem er vi? Ingen af de tre historikere kaster sig ud i en entydig hyldest af normannerne og alt det gode de bragte, men de forsøger hver på sin måde at integrere dem i et længere perspektiv og i en historisk tradition tilbage fra Beda, hvor sakserne har stået som den civilisatoriske kraft gennem århundrederne. Geoffreys behandling af dette problem er jo mere finurlig end de to andres, for han omtaler stort set ikke normannerne direkte, kun under dække i Merlins profetier. Men hans skepsis over for saksernes rolle er mere end tydelig, og briterne bliver et billede på storhed og civilisation som lægger op til at normannerne har, eller vil kunne få, en lignende rolle. Når den gamle herskerklasse og dens sprog marginaliseres, er der inspiration at hente i fordums storhed, selv før romerne. At se Geoffrey som et symptom på en krise i 'kulturel identitet' er ret oplagt (med mindre man mener at det hele er et overfladisk, parodisk-underholdende nummer). Denne krise har netop i årene 1136-38 hvor værket stammer fra, været skærpet af Henrik Is død i 1135 og den labile situation under efterfølgeren Stephen og hans konflikt med Henriks datter Mathilde.

Hvad der kan være mere tvivl om, er hvad han mener om den tredje samtidige kultur – den britisk/walisiske/bretonske, og hvordan denne skal vægtes i forhold til bedømmelsen af normannerne. Nogle fortolkere lægger vægt på hans kærlighed til Armorica og den bretonske kultur dér, mens andre understreger hans tydelige begejstring for sin egen hjemegn, det sydlige Wales, Arthurs rigsfest i Caerleon-on-Usk osv. Således bliver værket et forsvaret for waliserne, som netop i denne tid i stigende grad blev marginaliseret og karakteriseret som barbarer.²⁵ Jeg kan dog ikke se at fremhævelsen af waliserne gør værket mindre attraktivt for den anglo-normanniske elite – det må have været meget velkomment for dem at blive belært om saksernes

---

²⁴ Curley 1994, 10-13.

²⁵ Gillingham 1990.

---

barbari, hedenskab og grundlæggende negative indflydelse på øens kultur. Endnu et moment, som jeg i referatet ovenfor har forsøgt at fremhæve mere end det normalt gøres, er den kulturelle kappestrid med Rom. I det 12. århundredes skoler læste man flittigt på romersk historie og dyrkede mange af de store romerske forfattere. Geoffreys værk er et storslået monument over den nye trend hvor Rom som kulturelt pejlepunkt blev af stigende betydning for den nationale historiske selvforståelse.

Udbredelsen af *Historia regum Britannie* og dens betydning både i den latinske og den folkesproglige litteratur har næppe noget sidestykke i højmiddelalderen. Krøniker med lokalt emne (dvs. ikke verdenskrøniker, kirkehistorie eller romersk historie) havde normalt kun lokal udbredelse – berømte undtagelser er Bedas *Engelske Kirkehistorie* fra omkring 730 og Paulus Diaconus' *Langobarderhistorie* (ca. 790) som begge blev klassikere i det 11. og 12. århundrede (jvf Saxos omtale). Allerede i 1139 har vi et slående vidnesbyrd. Henry af Huntingdon skriver i et brev til en patron at han godt er klar over at det er en mangel at hans engelske historie ikke har noget materiale om de store britiske konger før Cæsars erobring, men der fandtes desværre ikke noget nedskrevet om dem. Han havde søgt igen og igen efter gamle bøger indtil han i Normandiet i klostret i Bec til sin store forbløffelse fik *Historia regum Britannie* i hænderne (*scripta rerum predictarum stupens inueni*). Herefter følger et ca. 10-siders referat af Geoffreys bog som supplement til Henrys eget værk (efter den første udgave i 1129 fulgte fem opdateringer helt frem til 1154).²⁶

Bortset fra enkelte udtalelser og konkret brug af Geoffrey hos andre forfattere, er det håndskrifterne som udgør nøglen til vores viden om tekstens popularitet. Der eksisterer idag 215 middelalderlige kopier af den, og heraf er alene 58 kopieret før 1200, dvs. i løbet af ca. 60 efter Geoffrey skrev bogen – et bemærkelsesværdigt højt tal (vi kan selvfølgelig ikke udtale os om hvor der faktisk eksisterede i det 12. årh., men det var utvivlsomt mange gange flere).²⁷ Den anglo-normanniske fransktalende elite og dens kirkelige institutioner i det nuværende England og Nordfrankrig var den væsentligste kanal for udbredelsen. Af de håndskrifter som kan bestemmes (og af bibliotekskataloger), kan man se at tyngdepunkterne har været England, Wales, Flandern, Normandiet og Champagne; nogle eksemplarer kan tilknyttes Tyskland og Italien.²⁸ Der er ikke nogen håndskrifter med direkte relation til Norden, men Geoffrey var kendt af nordiske forfattere i det 12. århundrede. Omkring 1200 oversatte Gunnlaugr Leifsson Merlins profetier til norrønt,

---

²⁶ Henry of Huntingdon, *Historia Anglorum – History of the English People*, ed. D. Greenway 1996, 558. Om kompositionen af Henrys værk, s. lxxvi-lxxvii.

²⁷ Crick 1991, 216.

²⁸ Crick 1991, 210-215.

formentlig udfra et kendskab til hele Geoffreys historie; lidt senere opstod *Breta Sögur* – en genfortælling af værket.²⁹ I Norge bliver fortolkningen af “retfærdighedens løve” refereret i *Historia Norwegie* (fra ca. 1170, kap. VI.9): ... *Henricum fratrem eius, qui in prophetia Merlini regis ‘leo iusticie’ prenominaus est.* Henvisningen til Merlins profetier lyder indforstået og forudsætter tilsyneladende en viden hos publikum. Hertil kommer den reference i abbed Wilhelms genealogi som Lukman påpegede i sin artikel (ovf.).

Saxos kendskab til Geoffrey

Men hvad med Saxo? Kendte han til Geoffrey? Og havde han måske læst så godt på ham at han gav retning og inspiration til *Gesta Danorum*? Lad det være sagt med det samme at Geoffreys stil er langt enklere og mere letflydende end Saxos (og hverken speciel eller elegant), så vi vil nok aldrig kunne påvise direkte verbale lån – det vil slet ikke være at forvente når man kender Saxos romerske purisme. Vi ved at Saxo var velorienteret i historisk litteratur, også i dele af den som han aldrig nævner eller imiterer stilistisk. Saxo studerede utvivlsomt en periode i Nordfrankrig – og dér skal man nærmest have været blind og døv for ikke omkring 1180 at have hørt om Geoffreys værk. Karsten Friis-Jensen har peget på Reims som et muligt studiested for Saxo og vist at ærkebiskoppen William med de Hvide Hænder (1176-1202) og hans hof var et centralt sted for den form for humanisme Saxo var udlært i.³⁰ Williams ældre bror, greven af Champagne, Henrik den Storsindede (le Liberal) (1151-81) vides at have haft et eksemplar af Geoffreys historie i sit privatbibliotek, og Chrétien de Troyes dedicerede flere værker til hans kone, Marie.³¹ Champagne var helt central for denne poetisk-historiske litterære strømning, men som sagt ville det ikke være svært at opdage *Historia regum Britannie* for en historisk interesseret intellektuel af Saxos kaliber, også hvis han mest havde opholdt sig i Loiredalen, i Paris, eller i Normandiet. Et vist kendskab til Geoffrey mener jeg ikke Saxo kan have undgået at få – og spørgsmålet kan ikke bare affejes med et positivistisk suk af lettelse over at vi ikke har noget bevis, så det er bedre at lade som om han aldrig havde hørt om ham. Almindelig litteraturhistorisk sandsynlighed taler stærkt imod.

Lad mig slutte af med at overveje nogle punkter hvor et nærmere studium af ligheder og kontraster mellem de to kunne tænkes at give afkast. Jeg mener at disse punkter, og sikkert flere, under alle omstændigheder ville kunne udvide vores forståelse af begge forfatterne, uanset om Saxo nu rent faktisk

---

²⁹ Würth 1998, Johansson 2005.

³⁰ Friis-Jensen 1987, 14-18.

³¹ Crick 1991, 212-213.

---

brugte Geoffrey til at udvikle sin mægtige litterære og historiske vision. En kontrastiv og komparativ læsning af to af de mest bemærkelsesværdige latinske historieværker fra det 12. århundrede giver i sig selv nye perspektiver på de to forfattere. Men derudover er jeg af den opfattelse at Geoffrey bør indgå mere som seriøst baggrundsmateriale i forskellige kontekstualiseringer og fortolkninger af Saxo, al den stund det faktisk er meget sandsynligt at Saxo kendte til ham. Jeg er også godt klar over at eventuelle motiv- og struktureligheder ikke kan tjene som bevis på forbindelsen mellem dem, men lige så umetodisk er det at tilskrive originalitet til Saxo på en række punkter hvor han kunne have lært af Geoffrey, med den simple begrundelse at vi ikke kan bevise kendskabet.

Som nævnt er vægten og fylden af den fjerne og hedenske fortid noget der udmærker begge forfattere i særlig grad. Saxos synspunkter, retorik og stil ville nemt kunne være blevet udviklet og fremvist selv om han kun havde fortalt historien om det kristne Danmark, og Geoffrey er og bliver det eneste mulige latinsk-litterære forbillede for heroiseringen af hedenske helte (udover de romerske historier).³² Læsningen af Geoffrey kan derfor have haft en afgørende indflydelse på beslutningen om at gøre så meget ud af den førkristne tid (ca. 1/3 af begge værker). Med hensyn til selve kristningen af landet som tema er der meget stor forskel på de to. For Saxos budskab var det helt centralt for et så ungt medlem af det romerske-latinske fællesskab som Danmark at gennemarbejde temaet: Danmark var nu et gennemkristnet og velorganiseret land som derfor selv kunne tage ledelsen i udbredelsen af troen rundt i det baltiske rum. For Geoffrey var temaet mindre vigtigt – og jo allerede monumentalt udarbejdet af Beda i en 400 år gammel autoritativ bog. Alligevel er der den lighed mellem de to at det hjemlige initiativ understreges – i begge tilfælde bliver kristendommen inviteret af hjemlige herskere, hverken briternes eller danernes land er tilfældige missionsmarker for historiens egentlige aktører.

Saxo er kendt for sin puristiske udeladelse af datoer. Han giver en implicit kronologi ved at nævne Kristi fødsel i femte bog og senere selvfølgelig forskellige udenlandske herskere fra Karl den Store og frem som nemt kunne tidsfæstes i samtidige annalistiske værker. Geoffrey nævner tre meget signifikante årstal (se ovf.), men derudover giver han en række synkroniseringer med almindelige verdenskrønikers oplysninger – fx “på denne tid regerede David det israelske folk”, “på denne tid var Homer berømt osv.” Herved bliver hans mægtige konstruktion af den britiske fortid mere direkte kronologisk tydelig for samtidige læsere, men grundideen er den samme

---

³² Udtrykket lånt fra Faletra 2000, 65.

som hos Saxo – Saxo holder blot kortene tættere ind til kroppen. En direkte lighed er jo beggeks eksplicitte reference til Kristus' fødsel.

Geoffrey mangler hele den poetologiske dimension som er så vigtig hos Saxo. Han citerer nogle linjer af forskellige romerske digtere som dokumentation for romernes respekt for briterne, men det er alt. Som Karsten Friis-Jensen har, påpeget bruger Saxo sin poesi som en pendant til "romernes bog",³³ og her er der en interessant parallel til Geoffrey. Hvor Saxo på en måde går til det yderste for at sige at vores gamle digte og runeindskrifter næsten er en bog, så hævder Geoffrey jo at han blot oversætter en gammel folkesprogsbog. Ligheden er altså at nedskrevne gamle folkesproglige historier står i stor kurs hos dem begge, og at de egentlig helst vil fremstå som formidlere/oversættere af dette materiale. Det giver en vis lighed i den litterære teknik. Om Geoffrey har Jean Blacker sagt: "In order to create an aura of omniscience, thereby reinforcing his authority, Geoffrey presents his material in a way more reminiscent of imaginative fiction than of medieval historiography: he absents himself as much as possible so that his story appears to tell itself."³⁴ Dette kunne langt hen ad vejen også være en karakteristisk af Saxo. På grund af sin 'oversættelse' kan Geoffrey dog fremstå mere skråsikker i sin behandling af den ældste tid; her må Saxo ofte ty til et "traditionen fortæller" (*antiquitas refert* o.l.), som kaster en lille usikkerhedsskygge ind over de ældste beretninger.³⁵

Jeg tror også der vil kunne uddrages noget af en mere nærgående analyse af den litterære teknik. Geoffrey er en meget bevidst fortæller som veksler virtuost mellem lange udmalede episoder, korte resuméer af længere forløb, dialog, taler, ekfraser, argumentationer, og, ikke mindst opsigtsvækkende, syn og profetier. Selv om den stilistiske forskel mellem Saxos forskellige narrative niveauer er mindre end hos Geoffrey, kan han stadig have taget ved lære af selve vekslingen i mellem dem. Dette er et ret uudforsket område, og man må naturligvis spørge sig om ikke også Saxo havde hentet inspiration hos Curtius Rufus, Gautier af Chatillon osv. – men Geoffrey bør indtages her.

Begynder man at sammenligne de to, bliver det også pludselig fristende at se ligheder mellem en eksemplarisk fortid og dens genskabelse i den nye historie. Arturs rige og civilisation er så afgjort et billede på den samtidige normanniske hofkultur, og tidligere erobrere tjener som billeder på senere. Hos Geoffrey lægges der direkte op til det gennem Merlins profetier, men man behøver heller ikke at være særligt udspekuleret for at mene at Frode Fredegods imperium skal få læseren til at tænke på Knud den Stores

---

³³ Særligt Friis-Jensen 1987 & 2004.

³⁴ Blacker 1994, 77.

³⁵ Nærmere diskussion i Mortensen under udgivelse.

og begge to på Valdemar den Stores. Værdien af en langstrakt historie ligger også i at have en større resonansbund for at udtrykke idealer om nutiden, og det kan Saxo også have opdaget hos Geoffrey: En mægtig fortid giver os billeder, begreber, navne, eksempler, beskrivelser m.m. som forstørrer nutidens hændelser.

Mit sidste punkt er måske det mest oplagte: forholdet til Romerriget. På en måde er de to historikers brug af den glørværdige romerske fortid diametralt modsatte. Hos Geoffrey er briterne på den ene side hele tiden romere selv (oprindelse, indgiftning gennem hele perioden, udveksling af militær teknologi m.m.), men de er også stærkere end romerne. De erobrer Rom, sender kejsere til Rom, og Arthur var lige på nippet til at besegle sit verdensherredømme med underlæggelsen af Rom. Saxo insisterer derimod på at danerne intet har med romerne at gøre: de stammer ikke fra dem (eller trojanerne), den hedenske tro er ikke den romerske, det danske imperium er et helt selvgroet rige parallelt til det romerske med alle de civilisatoriske fremtrin som romerne også har (poesi, krigermoral, herredømme, kolonisation af store lande) – men altsammen helt hjemmegroet. Fra et moderne synspunkt ville vi kunne sige at Geoffrey valgte en “kontakt”-model (vi er romere, vi er i kontakt med dem), mens Saxo valgte en “kopi”-model (vi er ikke romere, men vi ligner dem). Fra Saxos synspunkt ville det måske være rigtigere at sige at læsningen af Geoffrey førte ham til den overbevisning at den fjerne danske fortid ikke havde alle disse anknætningspunkter til romersk (og bibelsk) historie, men at danskerne gennemspillede et uafhængigt grundlæggelsesforløb. I et større perspektiv er det dog slående hvor optagede begge forfattere er af at måle den nationale historie med romerske alen. Jeg tror at studier af Geoffrey kan have været en afgørende faktor for Saxos konsekvente gennemtænkning af sin model.

Tekstudgaver og oversættelser

Geoffrey of Monmouth, *Historia regum Britannie*. Den normsættende kritiske udgave med kommentar har længe været Edmond Faral, *La Légende Arthurienne, études et documents, Première partie: Les plus anciens textes, tome III - Documents*, 71-303. Paris 1929 [genoptrykt 1969]. Et nyt udgivelsesprojekt blev startet i 1980'erne og udmøntede sig bl.a. i Crick 1989 & 1991 (se ndf.) og i en række udgaver ved Neil Wright af forskellige versioner af teksten baseret på et enkelt eller nogle få håndskrifter, herunder den tekst jeg har anvendt: *The Historia regum Britannie of Geoffrey of Monmouth I: Bern, Burgerbibliothek, MS. 568*, ed. N. Wright, Cambridge 1985 [repr. 2001]. Efter sigende er der en ny kritisk udgave med engelsk oversættelse på trapperne ved M. D. Reeve og N. Wright. Ellers er der den gængse oversættelse i Penguin Classics ved

- Lewis Thorpe, *The History of the Kings of Britain*, Harmondsworth 1966 [ofte genoptrykt]. Den flyder godt, men karakteriseres som noget upræcis. Der findes ingen oversættelser til nordiske sprog.
- Henry of Huntingdon, *Historia Anglorum – History of the English People*, ed. D. Greenway 1996.
- Historia Norwegie*, ed. Inger Ekrem & Lars Boje Mortensen, tr. by Peter Fisher, Copenhagen 2003.
- Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum – Danmarkshistorien* (bd. 1-2), latinsk tekst udgivet af Karsten Friis-Jensen, dansk oversættelse ved Peter Zeeberg, København 2005.

Sekundærlitteratur

- Blacker, Jean 1994, *The Faces of Time: Portrayal of the Past in Old French and Latin Historical Narrative of the Anglo-Norman Regnum*, Austin.
- Crick, Julia 1989, *The Historia regum Britannie of Geoffrey of Monmouth III: A Summary Catalogue of the Manuscripts*, Cambridge.
- 1991, *The Historia regum Britannie of Geoffrey of Monmouth IV: Dissemination and Reception in the Later Middle Ages*, Cambridge.
- 1992, “Geoffrey of Monmouth, prophecy and history”, *Journal of Medieval History* 18, 357-371.
- Curley, Michael J. 1994, *Geoffrey of Monmouth*, New York.
- Faletta, M. A. 2000: “Narrating the Matter of Britain: Geoffrey of Monmouth and the Norman Colonization of Wales”, *The Chaucer Review. A Journal of Medieval Studies and Literary Criticism* 35, 60-85.
- Friis, Oluf 1945, *Den danske Litteraturs Historie I*. København.
- Friis-Jensen, Karsten 1975, *Saxo og Vergil. En analyse af 1931-udgavens Vergil-paralleller*, København.
- 1987, *Saxo Grammaticus as Latin poet. Studies in the verse passages of the Gesta Danorum*, Rom.
- 1992, “Saxo Grammaticus’s Study of the Roman Historiographers and his vision of history”, *Saxo Grammaticus. Tra storiografia e letteratura* (ed. Carlo Santini), Roma, 61-81.
- 1999, “Saxo’s Books”, *Living Words and Luminous Pictures. Medieval book culture in Denmark. Essays* (ed. Erik Petersen), 96-104.
- 2004: “Adhering to the footprints of these men as if to books from antiquity ...”, *Text and Voice: The Rhetoric of Authority in the Middle Ages* (ed. Marianne Børch), Odense, 121-137.

- Gillingham John 1990: "The Context and Purposes of Geoffrey of Monmouth's *History of the Kings of Britain*", *Anglo-Norman Studies* 13, 99-118.
- Green, Dennis H. 2002: *The Beginnings of Medieval Romance. Fact and Fiction, 1150-1220*, Cambridge.
- Johansson, Karl G. 2005, "Översättning och originaltext i handskriftstraderingens våld – Merlínusspá och Völuspá i Hauksbok", *Neue Ansätze in der Mittelalterphilologie – Nye veier i middelalderfilologi. Akten der skandinavistichen Arbeitstagung in Münster vom 24. bis 26. Oktober 2002* (ed. S. Kramarz-Bein), Frankfurt am Main, 97-113.
- Jørgensen, Ellen 1931, *Historieforskning og historieskrivning i Danmark indtil aar 1800*, København.
- Kersken, Norbert 1995, *Geschichtsschreibung im Europa der «nationes». Nationalgeschichtliche Gesamtdarstellungen im Mittelalter*, Köln.
- Kværndrup, Sigurd 1984, "1100-tallets renaissance og 'Danernes bedrifter' 1170-1250", *Dansk litteraturhistorie 1. Fra runer til ridderdigtning* (eds. S. Kaspersen, S. Kværndrup, L. Lönnroth, T. Damsgaard Olsen), København.
- Kværndrup, Sigurd 1999, *Tolv principper hos Saxo – en tolkning af Danernes Bedrifter*, Multivers, sine loco.
- Lukman, Niels 1942-44: "Saxos Kendskab til Galfred af Monmouth", *Historisk Tidsskrift* 10. R., 6: 593-607.
- Mortensen, Lars Boje 2006, "Sanctified Beginnings and Mythopoeitic Moments. The First Wave of Writing on the Past in Norway, Denmark, and Hungary, c. 1000-1230", *The Making of Christian Myths in the Periphery of Latin Christendom (c. 1000-1300)* (ed. L. B. Mortensen), København, 247-73
- under udgivelse: "The Status of the 'Mythical' Past in Nordic Latin Historiography (c. 1170-1220)".
- Otter, Monica 1996, *Inventiones. Fiction and Referentiality in Twelfth-Century English Historical Writing*, Chapel Hill & London.
- 2005, 'Functions of fiction in historical writing', *Writing Medieval History* (ed. Nancy Partner), London, 109-130.
- Pähler, Heinrich 1958, *Strukturuntersuchungen zur Historia regum Britanniae des Geoffrey of Monmouth*, Bonn.
- Riis, Thomas 2006, *Einführung in die Gesta Danorum des Saxo Grammaticus*, Odense.

ALBVM AMICORVM

Renæssanceforum 3 • 2007 • www.renaessanceforum.dk

Lars Boje Mortensen: Saxo og Geoffrey af Monmouth

Würth, Stephanie 1998, *Der "Antikenroman" in der isländischen Literatur des Mittelalters: Eine Untersuchung zur Übersetzung und Rezeption lateinischer Literatur im Norden*, Basel.